

Посилання на статтю

Покотилова О.І. Сучасний стан та моделювання розвитку товарного асортименту підприємств харчової промисловості України / О.І. Покотилова // Управління проектами та Розвиток виробництва: Зб.наук.пр. - Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Дала, 2011. - № 4 (40). - С. 70-76. - Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/images/Journal/40/11poiipy.pdf>

УДК 338.439.4

О.І. Покотилова

СУЧАСНИЙ СТАН І МОДЕЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТОВАРНОГО АСОРТИМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Проаналізовано діяльність підприємств харчової промисловості України, визначено основні тенденції розвитку. За допомогою ієрархічної моделі побудовано альтернативні сценарії розвитку підприємств галузі на основі формування конкурентоспроможного асортименту. Рис. 1, табл. 1, дж. 12.

Ключові слова: харчова промисловість, товарний асортимент, конкурентоспроможність, метод аналізу ієрархій, сценарії розвитку.

А.И. Покотилова

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И МОДЕЛИРОВАНИЕ РАЗВИТИЯ ТОВАРНОГО АССОРТИМЕНТА ПРЕДПРИЯТИЙ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ

Проанализирована деятельность предприятий пищевой промышленности Украины, определены основные тенденции развития. С помощью иерархической модели построены альтернативные сценарии развития предприятий отрасли на основе формирования конкурентоспособного ассортимента. Рис. 1, табл. 1, дж. 12.

Ключевые слова: пищевая промышленность, товарный ассортимент, конкурентоспособность, метод анализа иерархий, сценарии развития.

O.I. Pokotylova

CURRENT STATUS AND SIMULATION OF PRODUCT PORTFOLIO OF THE FOOD INDUSTRY UKRAINE

Analyzed the activities of the food industry in Ukraine, the main trends. With hierarchical model constructed alternative scenarios for the industry based on the formation of a competitive range. Figure. 1, Tab. 1, j. 12.

Keywords: food, product portfolio, competitiveness, hierarchy analysis, scenario development.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Однією з стратегічно важливих галузей економіки України є харчова промисловість, головне завдання якої полягає в задоволенні потреби внутрішнього і зовнішніх ринків в доступних та безпечних продуктах харчування в широкому асортименті.

В останні роки на українському ринку продовольства сталися важливі зміни, пов'язані із вступом України в СОТ та активізацією її участі в євроінтеграційних процесах. Це висуває проблему зміцнення конкурентних позицій вітчизняних підприємств на перший план. Досвід показує, що основа конкурентоспроможності

будь-якого підприємства – ефективна товарна стратегія, метою якої є адаптація продуктового портфелю підприємства до вимог ринку.

Механізм формування асортиментної пропозиції базується на ефективній взаємодії факторів, що створюють умови функціонування підприємства та розвитку його потенціалу. Завжди існує декілька варіантів розвитку систем. Порівняння альтернатив, які мають однакове призначення, – справа відносно складна через велику кількість часткових показників переваг, кожен з яких характеризує окремий аспект. Утруднює оцінювання ще й виділення суттєвих і несуттєвих моментів. Дана проблема вирішується за допомогою методу аналізу ієрархій (MAI), який дозволяє за допомогою експертної оцінки з множини альтернатив обрати найкращий варіант. Застосування методу дає можливість науково-практичну задачу – формування асортименту підприємства харчової промисловості – представити у вигляді складної ієрархічної структури, яка містить фокус (проблему), фактори впливу, суб'єктів, що формують ці фактори, системи пріоритетів суб'єктів та сценарії можливого розвитку галузі [1]. На відміну від інших підходів, побудованих на застосуванні лінійної логіки, метод аналізу ієрархій є більш обґрунтованим у вирішенні багатокритеріальних задач стратегічного характеру. Він дає можливість одержати більш точне рішення та дослідити ступінь взаємодії суб'єктів впливу. Тому моделювання розвитку харчової промисловості на основі формування конкурентоспроможного товарного асортименту підприємств за допомогою MAI є вельми актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблемам формування асортименту підприємства присвячено достатньо велика кількість наукових робіт вітчизняних і зарубіжних авторів Е.Ю.Алексеєва [2], Л.В.Дейнеко [3], М. Каньоса [4], Л.О.Лігоненко [5], І.О.Макаренко [6], Ю.Ф.Мельник [7], П.Т.Каблук [7], Н.Скопенко [8], М.П.Сичевський [9], Г.М.Тарасюк [10], В.Хареба [11] та ін.

При всьому різноманітті висвітлених проблем, деякі питання розвитку харчової промисловості, зокрема формування конкурентоспроможного товарного асортименту, потребують поглибленого системного дослідження.

Мета статті. За допомогою методу аналізу ієрархій визначити найбільш сприятливий сценарій розвитку харчової промисловості України на основі формування конкурентоспроможного товарного асортименту підприємств.

Виклад основного матеріалу. За даними Держкомстату в Україні промислове виробництво харчових продуктів здійснюють понад 22 тис. підприємств різних форм власності та організації із загальною чисельністю працюючих близько 1 млн. осіб. Ці підприємства виробляють майже 20% усього об'єму промислової продукції, в тому числі частка продовольчих товарів становить 60% [12].

На підприємствах із виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів у 2010 році випуск продукції збільшився на 2,9%. Найбільше зростання спостерігається в м'ясній промисловості – на 6,3%, виробництві олії та жирів на 6%, напоїв – на 5%, кондитерській промисловості – на 3,9%.

Дані щодо динаміки обсягів виробництва основних видів продуктів харчування наведено в табл.1.

Таблиця 1

Динаміка виробництва основних видів продуктів харчування в Україні за 2005-2010 рр.

Види продукції	Роки						Темп змін	
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/09	2010/05
Яловичина і телятина, свіжі,	193,1	199,9	221,5	167,4	121,2	94,9	78,3	49,1

охлаоджені та морожені, тис. т								
Свинина свіжа, охолоджена та морожена, тис.т	99,4	155,4	203,0	170,2	135,4	149,3	110,3	150,2
М'ясо і субпродукти свійської птиці, свіжі та морожені, тис. т	331,9	417,5	548,1	654,3	739,1	754,5	102,1	227,3
Вироби ковбасні, тис. т	309,0	301,0	330,0	332,0	272,0	270,0	99,3	87,4
Соки фруктові й овочеві, нектари, тис. т	672,0	744,0	1077,0	977,0	733,0	741,0	101,1	110,3
Олія соняшникова нерафінована, тис. т	1382,0	2080,0	2228,0	1867,0	2796,0	2946,0	105,4	213,2
Молоко оброблена рідке, тис. т	863,0	818,0	859,0	801,0	770,0	812,0	105,5	94,1
Масло вершкове, тис.т	120,0	104,0	100,0	84,8	74,7	79,2	106,0	66,0
Спреди та суміші жирові, тис. т	80,3	71,1	83,8	81,8	72,3	60,6	83,8	75,5
Сири жирні, тис.т	274,0	217,0	246,0	238,0	228,0	213,0	93,4	77,7
Продукти кисломолочні тис. т	499,0	523,0	534,0	534,0	492,0	477,0	97,0	95,6
Борошно, тис. т	2944,0	2696,0	2908,0	3030,0	2735,0	2354,0	86,1	80,0
Крупи, тис. т	342,0	322,0	318,0	363,0	395,0	299,0	75,7	87,4
Вироби хлібобулочні тис. т	2264,0	2160,0	2034,0	1978,0	1826,0	1725,0	94,5	76,2

Продовження таблиці 1

Цукор білий кристалічний, тис. т	2139,0	2592,0	1867,0	1571,0	1275,0	1808,0	141,8	84,5
Шоколад, какао, тис. т	283,0	303,0	329,0	346,0	330,0	349,0	105,8	123,3
Вироби кондитерські з цукру, включно з білим шоколадом, без вмісту какао, тис. т	285,0	241,0	256,0	250,0	266,0	249,0	93,6	87,4
Вироби макаронні, тис.т	104,0	108,0	107,0	113,0	107,0	104,0	97,2	100,0
Алкогольні напої (лікери, коньяки, горілка та ін.. міцні спиртові напої), млн. дал	37,5	38,3	40,8	45,2	45,4	45,8	100,9	122,1
Пиво солодкове, в т. ч. безалкогол., млн. дал	238,0	268,0	316,0	320,0	300,0	310,0	103,3	130,3
Напої	169,0	176,0	196,0	173,0	145,0	146,0	100,7	86,4

безалкогольні млн. дал								
Води натуральні мінеральні негазовані та газовані, млн. дал	114,8	130,7	160,5	155,4	121,6	134,7	110,8	117,3

Аналіз динаміки виробництва за окремими видами продуктів харчування показав, що позитивні зміни спостерігаються у виробництві свинини, м'яса птиці, олії соняшникової нерафінованої, молока та масла вершкового, алкогольних напоїв, мінеральних вод та інших харчових продуктів. На жаль, у виробництві яловичини і телятини, круп, борошна, спредів, ковбасних виробів, окремих молочних продуктів, хлібобулочних та кондитерських виробів спостерігаємо негативну тенденцію.

Ефективність харчової промисловості має стабільну позитивну динаміку, проте залишається низькою. Рівень рентабельності від операційної діяльності підприємств галузі дорівнював в 2009 році 5,4%. Збитковими є хлібопекарні, молоко- та м'ясопереробні заводи. Традиційно високоефективним залишається виробництво пива, алкогольних напоїв та тютюнових виробів.

Сталість позитивних тенденцій в економіці залежить від можливості генерування та залучення інвестиційних ресурсів. Треба зазначити, що за обсягом іноземних інвестицій харчова промисловість займає провідне місце. Проте він недостатній для забезпечення техніко-технологічної модернізації галуззі. Обсяги іноземних інвестицій за останні п'ять років склали 7650,9 млн. дол. США. Середньорічний приріст був незначний і становив 1,12%. Інвестори, в основному, вкладають кошти у виробництво кондитерських виробів, олійно-жирової продукції, безалкогольних напоїв та пива.

Розглянуті зміни в функціонуванні галузі, в першу чергу, є наслідком впливу світової фінансово-економічної кризи, що призвела до зниження купівельної спроможності населення, ускладнення одержання компаніями банківських кредитів, скорочення програм модернізації галузі. Серед ключових проблем галузі можна назвати недосконалу систему державного управління в умовах перебування України в СОТ, невідпрацьовану систему експортно-імпортних операцій, значне скорочення вітчизняного виробництва сировини та матеріалів, в результаті якого відбулося збільшення частки імпорту та значне подорожчання продуктів харчування (м'ясо-молочних продуктів, круп, цукру тощо).

На рівні підприємства головними проблемами залишаються неефективна асортиментна політика, нераціональна технологічна політика, слабка маркетингова стратегія, в наслідок чого спостерігаємо низький рівень забезпеченості громадян України якісними та доступними вітчизняними продуктами харчування високого ступеня готовності. Все це вимагає приділення більшої уваги питанням формування асортименту харчової промисловості та вирішенню питань ефективного управління ним.

З цією метою нами розроблено ієрархічну модель розвитку підприємств харчової промисловості на основі формування конкурентоспроможного асортименту (рис. 1).

Представлена ієрархічна модель і включає чотири рівні. Вершиною ієрархії є фокус – формування конкурентоспроможного асортименту підприємств харчової промисловості. Відповідно до задачі визначені найбільш суттєві фактори впливу. На третьому рівні розташовані учасники (актори), суб'єкти зацікавлені у вирішенні проблеми виходячи перед усім з власних потреб (пріоритетів), що сприятиме досягненню головної мети. Основними учасниками суб'єктами даної моделі є:

– органи державної влади, місцевого самоврядування, цілями яких є поповнення бюджету різних рівнів, в тому числі за рахунок розширення ринків збуту підприємств, а також захист споживачів від недоброякісної небезпечної продукції, контроль відповідності продуктів харчування стандартам;

– споживачі – підприємства оптової та роздрібної торгівлі, мережеві торговельні структури, індивідуальні покупці, які прагнуть одержати високоякісний товар за низькою ціною в широкому асортименті;

– підприємства галузі, що є виробниками продуктів харчування, метою яких є захоплення найбільш вигідних сегментів ринків за рахунок збалансованого продуктово-товарного портфелю, розвиток виробничого потенціалу фірм, формування іміджу для залучення зовнішніх інвесторів;

– постачальники сировини та матеріалів – аграрні підприємства, які зацікавлені, в першу чергу, в одержанні прибутку, розвитку гармонійних та взаємовигідних відносин з переробними підприємствами, зростанні обсягів реалізації та якості сільськогосподарської продукції;

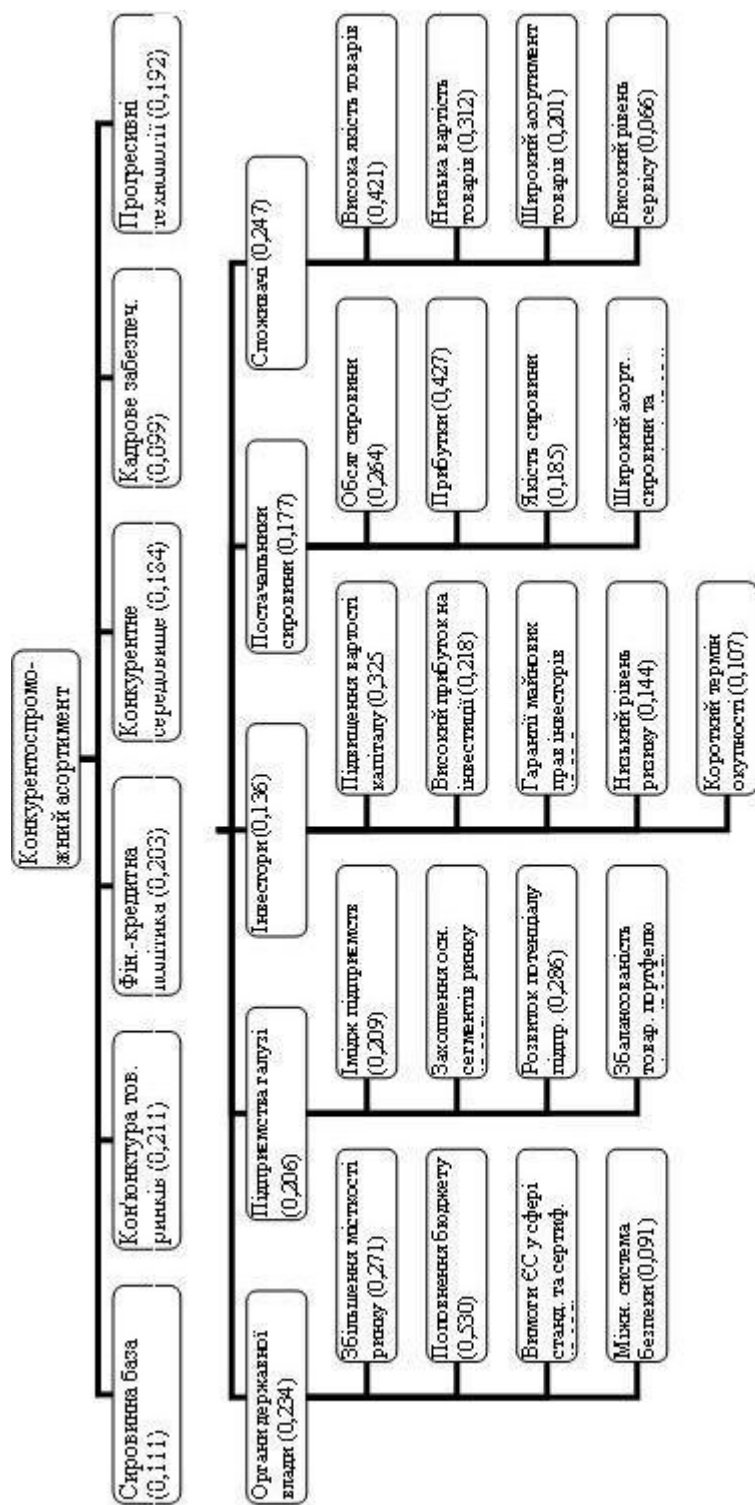
– інвестори, які зможуть мати стабільне джерело відтворення та підвищення вартості інвестованого капіталу, одержувати прибутки від функціонування виробничої системи, із стабільним правовим регулюванням майнових прав.

Завершальним кроком побудови ієрархії є вибір сценарію розвитку (остаточного рішення) для розв'язання поставленої задачі.

Важливість критеріїв, переваги альтернатив, ступінь впливу суб'єктів і ймовірності сценаріїв оцінюються за допомогою застосування експертного методу попарних порівнянь. Для розрахунку ієрархії було використано систему Expert Choice, яка орієнтована на застосування діаграм впливу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У результаті аналізу ієрархії здобуто такі результати:

1. Найбільш суттєвим фактором впливу є кон'юнктура товарних ринків (0,211), особливо попит, пропозиція та ціна на продукти харчування, які визначають ємність ринку, ступінь його насиченості та ефективність функціонування підприємств галузі. Велике значення для можливого розвитку

Збереження існуючих тенденцій (0,331) Прогр амно-ціль овий розвиток (0,422) Інтенсивний розвиток (0,247)

Рис.1. Ієрархічна модель розвитку харчової промисловості на основі формування конкурентоспроможного асортименту

асортиментної пропозиції відіграє фінансово-кредитна політика держави (0,203) та тип конкурентного середовища (0,184), які стимулюють підприємства до розширення асортименту, удосконаленню існуючих та впровадженню нових товарів.

2. Згідно з проведеними розрахунками, учасники або суб'єкти за ступенем впливу на фактори та головну мету розташувалися в такому порядку: споживачі (0,247); органи державної влади (0,234); підприємства галузі (0,206); постачальники сировини (0,177); інвестори (0,136).

3. Найбільш ймовірний сценарій – програмно-цільовий (0,422), який передбачає впровадження спеціальних заходів щодо розвитку окремих підприємств та підгалузей, із забезпеченням при цьому балансу між цілями зацікавлених суб'єктів та факторів впливу.

Отже, формування конкурентоспроможного асортименту підприємств харчової промисловості передбачає впровадження нових підходів до управління як галуззю, так і окремими підприємствами, які будуть враховувати масштаби соціально-економічної взаємодії зацікавлених сторін, ускладнення економічних, фінансових, інформаційних, технологічних та соціальних зв'язків. Використаний метод аналізу ієрархій дозволив підвищити рівень обґрунтованості рішень щодо асортименту та підвищити ефективність функціонування підприємств галузі.

В подальших дослідженнях будуть проаналізовані взаємодія та взаємозв'язок між акторами (суб'єктами) запропонованої ієрархічної моделі. Виявлено рефлексивні процеси та ступінь рефлексивного впливу, які стимулюють розвиток підприємств галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий / Т. Саати; перевод с англ. Р.Г. Вачнадзе. – М.: Радио и связь, 1993. – 278с.
2. Алексейчева Е.Ю. Повышение эффективности развития предприятий пищевой промышленности / Алексейчева Е.Ю., Магомедов М.Д., Строев В.В. // Пищевая промышленность. – 2011. – № 11. – С. 40.
3. Дейнеко Л.В. Развитие стратегического потенциала харчової промисловості України / Л.В. Дейнеко, П.М. Купчак // Харчова і переробна промисловість червень, 2009. – № 6. – С. 5-9.
4. Каньоса М. Стан, ефективність використання та перспективи відтворення основних фондів підприємств харчової промисловості Хмельницької області/ Каньоса М.// Економічний аналіз. – 2011. – вип.8, частина 1. – С.91-96.
5. Лігоненко Л.О. Теоретико-методичні засади управління розвитком споживчого ринку/ Л.О. Лігоненко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 11. – С. 103-112.
6. Макаренко І.О. Сучасні механізми стабілізації діяльності підприємств харчової промисловості / І.О. Макаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 2 (56). – С. 93-100.
7. Мельник Ю.Ф. Агропромислове виробництво України: уроки 2008 року і шляхи забезпечення інноваційного розвитку / Ю.Ф. Мельник, П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 3-15.
8. Сичевський М.П. Стан та пріоритетні напрямки розвитку харчової промисловості в Україні / М.П. Сичевський // Економіка АПК. – 2004. – № 1. – С. 38- 40.
9. Скопенко Н. Агропромисловий сектор: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку Н./ Скопенко // Економічний аналіз. – 2011. – Вип.8. Ч. 1. – С.179-183.
10. Тарасюк Г.М. Планування потенціалу підприємств харчової промисловості: суть, основні проблеми та напрями / Г.М. Тарасюк // Статистика України. – 2008. – № 2. – С. 59-62.
11. Хареба В. Наукове забезпечення розвитку харчової і переробної промисловості України / В. Хареба // Харчова і переробна промисловість. – 2009. – № 2-3(354). – С. 4-7.

12. Державний комітет статистики України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Рецензент статті
Д.е.н., проф. Крижанівський Р.О.

Стаття надійшла до редакції
12.11.2011 р.